

V. Hadis Meclisi, Gerede/BOLU

“Toplumsal Hayatta Hadis” (Prof. Dr.

Ali Yardım’a İthaf)

(22–23 Temmuz 2006)

İlki 2002 yılında düzenlenen hadisçiler toplantısının beşincisi, bu yıl 22–23 Temmuz 2006 tarihlerinde, geçmiş yıllarda olduğu gibi Gerede’de düzenlendi. “Toplumsal Hayatta Hadis” konusu etrafında ve dört oturum halinde tertip edilen toplantıya yüze yakın katılımcı iştirak etti. Toplantıda Türkiye’nin muhtelif bölgelerinden gelen akademisyenler tarafından sunulan on iki tebliğ, yurt içinden ve yurt dışından katılımcı sıfatıyla toplantıya iştirak eden ilim adamları ve hadis talebeleri tarafından müzakere edildi.

Açılış

Emin Aşıkutlu’nun Kur’ân-ı Kerîm tilaveti ile başlayan ilk oturum, Mehmet Emin Özafşar’ın açılış konuşmasıyla devam etti. Özafşar, İslam ilim tarihi boyunca hadis ilmüne emeği geçen tüm ilim adamlarını samimi bir vefâ duygusuyla rahmet, minnet ve şükranla yâd ettikten sonra, bu yılki ve bundan önceki dört hadis toplantısının¹ yönetsel olarak nasıl konumlandırıldığı üzerinde durdu. Bu çerçevede hal-i hazırdaki hadis çalışmalarının toplumsal/pratik konular üzerine eğilmediğine dikkat çeken konuşmacı, bu yıl düzenlenen Gerede hadis meclisinin gündeminin bu yüzden ‘hadisin toplumsal boyutu’ etrafında şekillendiğini ifade etti. Toplantının üslup ve içeriğine de değinen konuşmacı, hadis meclisinin bir ‘sempozyum’ olmadığını, sunulacak tebliğlerin ele alınan meseleleri müzakere etmek için zemin oluşturmayı amaçladığını ve bu nedenle sunumların kendisini değil, sunumların işaret ettiği problemleri tartışmak gerektiğini, ayrıca yöneltilecek tenkitlerin ‘hüsni hulk’ ölçüsü içerisinde olmasını ve toplantıya katılanlar arasında hiçbir hiyerarşik/akademik

düzen ve pâyeye gözetilmeyeceğini² vurguladı. Hadis meclisinin proje üreten bir düşünce topluluğuna dönüştürülmesinin hedeflendiğini de belirten Özafşar, bunun ilk örneğinin ‘Konulu Hadis Projesi’ olduğunu ve önümüzdeki beş yıl içerisinde de hadis-sünnet konusunda uluslararası bir toplantı yapılmasının planlandığını sözlerine ekledi. Konuşmacı son olarak toplantının tertip heyetine ve katılımcıların iâşe ve ibâte giderlerini karşılayan hayırseverler ile mülki erkâna teşekkür ederek sözlerini noktaladı.

Hadis meclisinin ikinci açılış konuşması Mehmet Görmez tarafından yapıldı. “Tarihin hiçbir döneminde İslam, toplumların/kültürlerin odağında bugünkü kadar yoğun bir şekilde ve olumsuz bir imajla yer almadı” diyen Görmez, dünyanın batısının İslam konusunda cahil kaldığını, dünyanın doğusunun da eskisi gibi ârif ve âlim kalamadığını belirterek, bu sorunun üstesinden gelmek için gösterilmesi gereken gayretin hedefini şöyle çizdi: “Öyle bir çaba olmalı ki, hem Batının İslam konusundaki cehaletini ortadan kaldırmalı, hem de doğunun ilmini ve irfanını yeniden kazandırmalı.” Konuşmacı bu ihtiyacın karşılanması için öncelikli ve ağırlıklı olarak Türkiye’deki ilim ve hizmet çevrelerine büyük sorumluluklar düştüğünü vurgulayarak, artık bugün itibarıyla din sahasındaki sorunlara sadece ‘yerel’ değil, aynı zamanda ‘evrensel’ bir vizyon ve misyonla bakmak gerektiğine dikkat çekti.

I. Oturum

Açılış konuşmalarının ardından Ali Toksarı başkanlığındaki “Eğitim ve Din Hizmetlerinde Hadis” konulu ilk oturum başladı. Bu oturumda ilk olarak H. Musa Bağcı, “Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi –Diyarbakır Örneği–” başlıklı bir sunum gerçekleştirdi. Tebliğinin amacının Cumhuriyet dönemi boyunca gayr-ı resmi olarak hizmet veren bu öğretim kurumlarında yetişen ilim adamlarının Diyarbakır özelinde hadis birikimlerini tespit etmek olduğunu belirten Bağcı, tebliğdeki bilgilerin kendisinin on beşe yakın medrese hocasıyla yaptığı görüşmelere dayandığını ifade etti. Bu çerçevede tebliğ sahibi, medreselerdeki eğitim sisteminde hadis ilminin yeri, medrese hocalarının mütalaa ettiği hadis, şerh ve siyer kaynaklarının değeri, medrese hocalarının ıstılahlar ve kavramlarla ilgili birikimleri, sünnetin/hadis dindeki konumu, sahabenin tanımı, adalet ve zabıt durumları, sünnetin anlaşılması ve yorumlanması, hadislerin sıhhati ve içtihat kapısının kapanması gibi meselelerle ilgili olarak medrese hocalarının görüşlerini aktardı.

Tebliğcinin ulaştığı sonuçları ise şöylece özetlemek mümkündür: Medreselerde yan ders olarak hadis metinleri okunmakta fakat hadis ilimleri ve ıstılahları (hadis usulü) derslerine hemen hiç yer verilmemektedir. Hadis usulüne

¹ Gerede’de gerçekleştirilen ilk dört toplantıda sırasıyla şu konular ele alınmıştır: 1. “Türkiye’de, İslam Âleminde ve Batı’da Hadis Çalışmaları” 2. “Cumhuriyet Dönemi Hadis Çalışmalarında Yöntem ve Kaynak Sorunu” 3. “Hadis İliminde Alan Sorunu” 4. “Hadis ve Diğer Disiplinlerle İlişkisi.”

² Hadis meclisinde katılımcılar arasında hiyerarşik/akademik bir düzen gözetilmediği için, toplantıya tebliğci ve müzakereci olarak iştirak eden isimlerin akademik unvanlarına yer verilmemiştir.

dair kitaplar daha sonra medrese hocalarının kendi imkan, ilgi ve gayretleriyle mütalaa imkanına kavuşmuştur. Bu durum onların daha ziyade sarf, nahiv ve fıkıh alanında yoğunlaşmalarından kaynaklanmaktadır. Onlar sünnet ve hadisleri İslâm'ın ikinci kaynağı olarak görmekte ve dinin bir açıklaması ve tefsiri olarak kabul etmektedirler. Onların anlayışlarında bağlayıcılık açısından Peygamberin dinî yönü ve dünyevî-beşerî yönü şeklinde bir ayırım çok net değildir. Bu konuda ölçü fıkıh kitaplarıdır. Sünnetin kaynağı konusunda klasik ehli sünnet anlayışını benimseyerek sünnetin tamamına yakın bir kısmının vahiy ve ilham kaynaklı olduğu veya vahiyle zımnen onaylandığı görüşü hakimdir. Medrese hocaları sünneti daha ziyade lafzî ve şekli olarak anlamaktadırlar. Medrese hocalarının hemen tamamı Sahabeyi hadisçilerin tanımladığı biçimde tanımlamakta ve genel olarak adalet ve zabıt bakımından mükemmel olduğunu düşünmektedirler. Fıkıhta ve hadiste günümüzde içtihat edilip edilemeyeceği konusunda ise, bilfiil içtihat kapısının kapandığını ileri süren bir grup; içtihadın bilkuvve mümkün olmayacağını kabul eden başka bir grup; gelenekten yararlanmak kaydıyla bugünkü alimlerin kendi kanaatlerini katarak günün ihtiyaç ve problemlerine cevap teşkil edecek çözümler getirebileceklerini ifade eden üçüncü bir gruptan söz etmek mümkündür.

Oturumun ikinci bildirisini Habil Nazlıgül tarafından sunuldu. Nazlıgül, "Din Görevlilerinin Hadis Bilgisi ve Hadis Kullanımları -Kayseri Örneği-" başlıklı bildirisinde, Kayseri il merkezinde farklı seviyelerde din hizmeti ifa etmekte olan yüz on görevlinin katılımıyla gerçekleştirilen on sekiz soruluk anketten hareketle din görevlilerinin hadis bilgisi ve kullanımına dair tespitlerde bulundu. Anket neticesinde Kayseri'deki din görevlilerinin hadise karşı son derece ilgili olmalarına rağmen hadis konusundaki yeterliliklerinin olması gereken düzeyde bulunmadığını belirten konuşmacı, bu çerçevede dört teklif ileri sürdü: 1. Din görevlilerinin hadis bilgisi artırılmalı ve hadis kullanımlarındaki dikkat ve titizlikleri daha çok geliştirilmelidir. 2. Din görevlileri arasında ödüllü hadis yarışmaları düzenlenmelidir. 3. Din görevlileri ile dini eğitim veren kurumlardaki öğretim elemanları arasındaki diyalog sıkılaştırılmalıdır. 4. Sadece din görevlileriyle sınırlı olmaksızın tüm toplumda hadise olan ilgiyi artırmak ve insanları hadis hakkında doğru bilgilendirmek için hadis hocaları, uygun bulunan camilerde hadis kürsüleri kurmalı, hadis dersleri başlatılmalıdır.

Oturumun son tebliği Mehmet Bilen tarafından takdim edildi. "Din Görevlilerinin Hadis Birikimleri -Isparta Örneği-" başlıklı bildiride Ankara, Şırnak ve Isparta'daki din görevlilerine uygulanan anketlerin karşılaştırmalı olarak sonuçları üzerinde duruldu. Konuşmacının aktardığına göre seksen yedi sorudan oluşan ankette, denekler hakkındaki biyografik sorulardan sonra onların kaynak bilgilerini ölçmek için dokuz hadis kitabı ile hadis usulü ve tarihi ile ilgili eserler okuyup okumadıkları sorulmuş; ayrıca bazı ayet, hadis ve

atasözlerini doğru bilip bilmediklerini öğrenmeyi amaçlayan sorulara yer verilmiştir. Anket neticelerinden hareketle bazı çıkarımlarda bulunan tebliğciye göre, din görevlilerinin hadis literatürünü yeterince tanımadıklarını, bu alanda yazılmış eserlere fazla ilgi göstermediklerini ve sahip oldukları hadis birikiminin büyük ölçüde mevzu hadislerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bunun bir istisnası kadınlarla ilgili mevzu rivayetlerdir. Bunların mevzu olarak bilinme oranları oldukça yüksektir. Din görevlilerinin okuduğu kitaplar ise genelde klasik hadis literatürüne ait olan kitaplar ya da derleme hadis eserleridir. Netice olarak ülkemizde verilen hadis eğitiminin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Birinci oturumun ikinci bölümünde, tebliğlerde işaret edilen meselelerin müzakeresine geçildi ve on kadar katılımcı, tebliğlerde işaret edilen hususlar hakkında konuşmak üzere söz aldı.

II. Oturum

Hadis meclisinin Abdullah Aydın'ın başkanlığındaki "Kitle İletişim Araçları ve Hadis" başlıklı ikinci oturumu, Yavuz Köktaş'ın "Kitle İletişim Araçlarında Hadis Kültürü -Türkiye Gazetesi Örneği-" konulu tebliği ile başladı. Köktaş, kitle iletişim araçlarında sunulan hadis algısına dair bir kanaat oluşturmaya yönelik bildirisinde, Türkiye Gazetesi'nin Kasım 2005 ile Haziran 2006 arasında tefrika edilen hadisle ilgili yazılarını ele alarak bunları 'meselelere yaklaşım biçimi', 'sünnetin dindeki yeri', 'hadislerin itikadî açıdan değeri', 'hadislerin anlaşılması ve yorumlanması', 'hadislerin kaynakları', 'hadislerin çevirisi' ve 'zayıf ve mevzu hadisleri kullanma' başlıkları altında değerlendirmeye tabi tuttu.

Bildiri sahibinin ulaştığı sonuçlardan bazıları şöyledir: Gazete yazılarında din konusunda hassasiyet gösterildiği açıksa da, kaynak kullanımında yeterince hassasiyet gösterilmemektedir. Geçmişe ve geçmiş alimlere -özellikle bir bölümüne- bağlılık özenle korunmaktadır. Farklı ve yeni görüşlere kapalı olma hali itina ile sürdürülmektedir. Hadisleri anlamada lafızcılık/zahirî, sünneti anlamada şekilci bir bakış açısı sergilenmektedir. Hadislerin dinde delil oluşuyla ilgili ise sağlıklı bir duruş sergilenmekte, 'Kur'an Müslümanlığı'na karşı ısrarlı bir muhalefetin sürdürüldüğü görülmektedir. Görüşleri delillendirmede oldukça zayıf veya mevzu hadislerin kullanılması hadis seçiminde titiz davranılmadığını göstermektedir. Ancak bunları dile getirmek bir çözüm değildir. Halk arasında, vaaz kitaplarında, kitle iletişim araçlarında yaygın olarak kullanılan hadislerin sıhhatine yönelik olarak her müslümanın kolayca ulaşabileceği ve rahatlıkla anlayabileceği yeni 'Keşfu'l-Hafâ'lara ihtiyaç vardır. Bir ekip çalışmasını ve yorucu mesaiyi gerektiren bu çalışma ile ancak teorik konuşmaktan pratiğe geçilebilir.

Oturumun ikinci tebliği, İbrahim Hatiboğlu tarafından sunuldu. “Türkiye’de Akademik Hadis Dergiciliğinin Geçmişi ve Geleceği Üzerine Bazı Mülâhazalar”ını katılımcılarla paylaşan Hatiboğlu, hadise dair makale yayımlayan akademik neşriyatın muhtevası ve yöntemine dair önemli tahlil ve tenkitler içeren tebliğinde, öncelikle geniş bir perspektiften Türkiye’deki akademik hadisçiliğe yönelik bir durum tespitinde bulunmak suretiyle Türk hadisçiliğini üç safhaya ayırarak ele aldı: (1) Geleneğin Himayesindeki Türk Hadisçiliği (1876–1949); (2) Gelenekten Kopma Sürecinde Türk Hadisçiliği (1949–1983); (3) Yatay Açılım ve Bireyselleşme Dönemi Türk Hadisçiliği (1983–...). Her bir aşama hakkında zihin açıcı tespit ve tahlillerde bulunan konuşmacı, özellikle ‘ulemâ mesûliyeti’ne vurgu yaptı. Akademik neşriyatın muhtevası ve problemlerine de değinen tebliğci, hadis ilmi sahasında yayımlanan makalelerin en temel probleminin, mensubu bulunduğumuz medeniyetin zarûriyyâtını ahd-i zihinde hazır bulundurmadan çalışmaya koyulmaktan kaynaklandığını ifade etti.

Hatiboğlu son olarak şarkiyat geleneğinin yöntem, kurgu ve üslup bakımından gelişim sürecine dair bazı hususlara işaret etti ve sonuç olarak şunları kaydetti:

“Bugünün hadis ulemâsı, hadis-sünnet tetkiklerini ümmet, cemiyet ve fertler açısından varoluşsal bir gerçekliğe indirgeyerek sürdürmelidir. Bu yapılırken, bugün için temsilciliğini üstlendiğimiz ilmiye sınıfının sahip olduğu niteliklerin içselleştirilmesi ve literatürle müspet bir ilişki kurulması ön şarttır. Bunun ardından, konu seçimi isabetli, kurgusu güçlü bir metnin gücünün, muhatabın zımnen söylenmiş sonuçları bile açık bir şekilde kavrayıp, o istikamete kanaat oluşturmasını sağlamasında saklı olduğunun idraki içinde çalışmalar yapılmalıdır. Yine bu süreçte, usullerin ve kanaatlerin tevhidî amacına yönelik çalışma yapmak yerine, çalışmalarımızın ekolleşme ve ekol sistematiği içerisinde yürütülmesinin kalıcı etkiler bırakacağına farkında olunmalıdır. Ekol ve meşrep tercihimiz ise fitrî ve zihnidir. Farklı tercihlere sahip meslektaşlarımıza karşı müsâmahakârlığımızı sergileme alanımız burasıdır. Duruşa taalluk eden tercihlerimizin ise varoluşsal ve ‘öteki’nden bizi ayıran, Müslümanlığımızı ve safımızın belirginleşmesini sağlayan ortak noktamız olduğu kanaatindeyim. Dolayısıyla, müşterek ilgi alanlarımız dolayısıyla iletişim kurma zorunluluğumuz bulunan şarkiyat geleneği ile muhteva bazındaki ilişkimiz aktarma ve adaptasyon ilişkisi içerisinde değil, eleştirel ancak, benzer telif yöntemi ve kurgu gücünü kendi nokta-i nazarımızdan yakalamak da hedefimiz olmalıdır.”

İkinci oturumun “Hadis Alanındaki Bilgisayar Programlarının Özellikleri ve Kullanımı Üzerine” başlığını taşıyan son bildirisi, Abdülvahap Özsoy tarafından sunuldu. Hadis ilmiyle ilgili olarak geliştirilen bilgisayar programlarından en yaygın birkaç programı tanıtmayı ve olumlu-olumsuz yönlerine işaret ederek muhtemel araştırma alanlarında bu ürünlerden nasıl istifade edilebileceğine dair genel bilgiler arz etmeyi amaçladığını belirten tebliğci, Mevsûatu’l-Hadisî’ş-Şerîf, el-Muhaddis, Kütüb-i Sitte Hadis Ansiklopedisi 1.0, el-Meknezü’l-İslâmî, el-Elfıyye ve eş-Şâmîle gibi programların içeriği ve kullanımını hakkında slaytlar eşliğinde çeşitli bilgiler verdi.

Daha sonra tebliğlerde işaret edilen meselelerin müzakeresine geçildi ve on kadar katılımcı, tebliğlerde işaret edilen hususlar hakkında konuşmak üzere söz aldı.

III. Oturum

Hadis Meclisinin Cemal Sofuoğlu başkanlığındaki “Kitle Kültürü ve Mimaride Hadis” konulu üçüncü oturumu, Yavuz Ünal’ın “Tarih Boyunca Kitle Kültürünü Oluşturmada Hadis” başlıklı bildirisi ile başladı. Ünal, hadislerin, âyetlerde vurgulanan hususların beşerin dünyasında somut bir şekilde varlık ve uygulama alanı kazanmasına imkan hazırladığını ve ayetlerin herhangi bir toplumsal konunun meşruiyet zeminini belirlerken, hadislerin o zeminin tanzimini yapmaya ve onu esas kabul ederek yeni alanlar ilhak etmeye giriştiğini belirtti. Bu çerçevede kitlelere mal olan kültürel etkinlikler ve hadisler arasındaki ilişkiye değinen konuşmacı, sözlerini şöyle sürdürdü: “Kitlelere mal olan dini etkinliklerin, kabullerin ya da redlerin arkasında mutlaka dinî bir metin ya da dinî bir referans aranmakta ve bulunmaktadır. Zira onu dinî ve meşru kılan da söz konusu referanslar olmaktadır. Bu referanslar ya doğrudan destek veren ayet ve hadislerdir, ya da yapılan yorumlarla sağlanan ikincil desteklerdir. Ancak hiçbir olgu veya kültürel etkinliğin meşruiyetini, tek bir rivayete, sadece sahih hadise ya da uydurma bir metne irca etmek gibi bir hataya düşülmemelidir. Zira kapıyı açanla, ortamı şekillendiren metinler farklı sıhhat düzeylerine sahip olabilmektedir. Hatta çoğu zaman, sahih olmayan metinler tanzim görevini üstlenmekte; diğer bir deyişle, ortamın düzenlenmesine imkan sağlayacak metinler oluşturulmaktadır.”

Ünal’ın belirttiğine göre “âyetler daha güvenilir ve daha saygın olmasına karşın, kitlelere mal olan etkinliklerin ardında çoğu zaman hadis rivayetlerinin olduğu görülmektedir. Hatta sıhhat açısından çok da güvenilir olmayan rivayetlerin bir ekol oluşturduğunu görmek bile mümkündür. Zira ana tema ayetle belirlenirken, şekilsel yönün tanzimi, sınırların çizilmesi vb. ayrıntılar Hz. Peygamber’e dolayısıyla hadislere düşmektedir. Bu da medeniyetlerin inşasında hadisin yerini tartışmasız kılmaktadır.” Bu sözlerin ardından tebliğci, kurumsal bir yapıya dönüştürülen hafızlık, dinî bir etkinlik olarak icra edilen mevlid/sünnet/düğün merasimleri, hadis literatüründe ortaya çıkan kırk hadis geleneği ve tarihsel bir olgu olarak İstanbul’un fethi gibi kitlelere mal olmuş etkinlikler ile bu etkinliklere dair rivayetler arasındaki ilişkiyi popülerlik, işlevsellik ve kültürel bir değer olma bağlamında ele aldı ve nihai olarak bildirisini şu üç soru etrafında tartışmaya açtı: Popülerleşme sürecinin kontrolü mümkün müdür? Kitlelere mal olma sürecinin yol güzergahı belirlenebilir mi? Popülerleşmenin avantaj ve dezavantajları nelerdir?

İkinci tebliğ Bünyamin Erul tarafından takdim edildi. “Mimari Eserlere Nakşedilen Hadisler Üzerine” konuşan Erul, tebliğinde Hadis ve Sünnet’in

toplum, kültür ve medeniyet üzerindeki aktif rolünü mimari eserlere kazınan hadisler zaviyesinden ele aldı. Konuşmacı, muhtelif mimari eserler üzerine ne tür hadisler kazınmıştır? Bunlar vasıtasıyla o medeniyetin mensuplarına hangi mesajlar verilmiştir? Bu hadisler, o toplumların ahd-i zihnilerini nasıl oluşturmuş ya da ne ölçüde etkilemiştir? gibi sorular çerçevesinde konuya giriş yaptıktan sonra, Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde yer alan bazı cami, medrese, saray, zâviye, türbe, çeşme, köprü, çarşı ve mezar taşı gibi mimari eserler üzerinde asırlarca yer almış olan hadisleri –sıytlar eşliğinde– tahlil etti. Bildiri sahibine göre Selçuklu ve Osmanlılar taşlara kazıdıkları bu ayet ve hadislerle, bölge insanına belli mesajları bu âyet ve hadisler üzerinden vermeyi tercih etmişlerdir. Bu aynı zamanda Hadis'in İslam'daki ve Müslümanlar nezdindeki değerini de göstermektedir. Bu sanatkarlar, Kur'an ayetlerini ve Hz. Peygamber'in hadislerini çok isabetli bir biçimde mimariye ortak ederek eserlerine ruh, sanatlarına mana, medeniyetlerine bir ayrıcalık ve ihtişam katmışlardır. Onlar bir taraftan sanatlarını icra ederek mimari eserlere kalıcı dekorlar nakşederken, diğer taraftan da o medeniyetin mensuplarının zihin ve gönül dünyalarına Kur'anî ve nebevî mesajları kazınmışlardır. Mimariyi tanımlayan, taştan inşa edilen yapıya ruh ve anlam veren, hatta o olmadan yapıda eksik bir şey varmış hissini verdirecek kadar mimari tasarımda rol oynayan yazılar, sanat eserlerine aynı zamanda edebî bir varlık kazandırmakta; ayetleri tefsir ilminin, hadisleri hadis ilminin, diğer kelimeleri de edebiyatın ilgi alanına sokmaktadır.

Oturumda son olarak Hayati Yılmaz tarafından sunulan “Türkçe İnternet Sitelerinde Hadis” konulu bildiride ise, hadis ilminin internetteki durumu, bu alanda gösterilen gayretlerin değerlendirilmesi, internette şu anda yayında olan hadis site ve sayfalarının olumlu ya da olumsuz yönleri gibi hususlarda bazı tespitlere yer verildi. Türkiye’de Hadis ilmi alanında profesyonel anlamda yayın yapan herhangi bir ‘site’ bulunmadığını kaydeden tebliğci, “Türkçe sayfalar’da da hadis ilminin neredeyse yok olduğunu ifade etti. Konuşmacı bununla beraber hadislerle ilgili bir takım verilere yer veren bazı internet sitelerini içerik, sunum ve nitelik yönünden değerlendirmeye tabi tutarak internet teknolojisinin hadis ilminin hizmetinde nasıl kullanılabileceğine dair önerilerde bulundu.

Daha sonra tebliğlerde işaret edilen meselelerin müzakeresine geçildi ve bazı katılımcılar, tebliğlerde işaret edilen hususlar hakkında düşüncelerini ifade etti.

IV. Oturum

Hadis meclisinin Pazar günü Zekeriya Güler’in başkanlığında düzenlenen dördüncü ve son oturumu, “Konulu Hadis Projesinin Tanıtımı”³ çerçevesinde gerçekleştirildi. İlk olarak “Konulu Hadis Projesine Duyulan İhtiyaç” üzerine konuşan Mehmet Görmez, titizlikle belirlenecek konular etrafında, hadislerin vermek istediği mesajı doğru, sade ve anlaşılır bir dille muhataplarına ulaştıracak ve modern dönemdeki problem ve ihtiyaçları dikkate alacak özgün bir hadis projesinden söz ederek, oldukça çarpıcı örneklerle hal-i hazırda böyle bir projeye olan ihtiyacın ne denli aciliyet ve ehemmiyet kesbettiği üzerinde durdu. Konuşmacı ayrıca Cumhuriyet döneminde bizzat Meclis’in iradesiyle ortaya konulan tefsir ve hadis çalışmalarından bahisle, son Şer’iyye ve Evkaf Vekili Abdullah Azmi Efendi’nin TBMM’ye sunduğu bir hadis kitabı önerisine dikkat çekmek suretiyle bugün tasarlanan hadis projesinin hem ihtiyaç, hem de fikir olarak söz konusu önergede ifadesini bulan tasarı ile irtibatlı olduğuna işaret etti. Böylesine önemli bir projenin ancak ülkemizin hadis alanındaki büyük birikimi sayesinde hayata geçirilebileceğini belirten Görmez, Türkiye’deki tüm hadisçileri birikimleriyle projeye destek vermeye çağırdı.

Oturumun ikinci sunumu M. Emin Özafşar tarafından gerçekleştirildi. “Konulu Hadis Projesinin Kapsamı ve Çalışma Yöntemi”ne değinen Özafşar, öncelikle projenin ayrıcalıklı ve özgün yönüne vurgu yaparak, tarih boyunca telif edilen hadis kitâbiyatının hemen hepsinin şahsî gayretlerin ürünü olduğuna; oysa yüz kadar hadisçinin emek vereceği bu projenin hadis tarihinin en geniş katılımlı çalışması olmaya aday olduğuna dikkat çekti. Konuşmacı ayrıca günümüz itibarıyla yüzlerce yıl önce yazılmış kitapların karizmalarını aşacak sağlam metinler oluşturulmadığı için topluma da sağlıklı ve sahih bilgi sunmanın mümkün olmadığını belirterek, bilginin yönetilemez/denetilemez hale geldiği bir zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek özgün ve çağdaş metinler üretilememesinin, toplumun sorunu değil, toplumun eline ihtiyaç duydukları eseri sunamayan ve onların psikolojik, sosyal, eğitsel ve zamansal gerçekliğini kavrayamayan idrâkin sorunu olduğunu söyledi. Konuşmacı daha sonra projenin kapsam, yöntem ve içeriğine dair çeşitli bilgiler arz etti. Bunları şöyle ifade etmek mümkündür:

- Proje bir mukaddime ve sekiz ana bölüm ve altı yüz kadar konudan oluşmaktadır. Mukaddimedede hadislerle ilgili bazı temel ve teknik bilgilerle açıklamalar yer alacaktır. Sistematik bir tutarlılığa sahip bölümler ise sekiz ana başlıkta toplanmıştır: 1. Allah, Alem, İnsan ve Din 2. Bilgi 3. İman 4. İbadet 5. Ahlak 6. Sosyal Hayat 7. Kültür ve Medeniyet 8. Ebedî Hayat: Âhret (Ölüm ve Ötesi). Bu sekiz bölüm altında yer alacak altı yüz kadar konu başlığı ise hadislerden hareketle belirlenmiştir.

³ Proje hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.hikem.net>

- Proje, hadisleri hadislerle anlamayı amaçlamaktadır.
- Proje önceki herhangi bir çalışmanın tekrarı, çevirisi, kopyası olmayıp, bütünüyle özgün bir yapıya sahiptir. Şekil, içerik ve tasarım anlamında da özgün bir çalışmadır.
- Türkiye'nin hadis alanındaki birikimini aktarmayı hedefleyen, hadis alanında uzmanların katıldığı bir projedir. Dolayısıyla konular birkaç kişi tarafından değil; bilakis, Türkiye'deki hadis alanındaki hocalar tarafından kaleme alınacaktır.
- Yaşadığımız çağın gerçeklerini, hassasiyetlerini ve edebi zevkini dikkate alan bir perspektif eseri olacaktır.
- Hz. Peygamber'in getirdiği değerleri ve sergilediği örnekliliği günümüz insanına taşıyan bir eser olması arzulanmaktadır.
- Düşünce eksenli bir proje olup, İslam mirası ve inancının mesajını çağa taşımayı amaçlamaktadır.
- Tek tek problemlere çözüm üretmeyi değil, okurlarda problem çözme nosyonu oluşturmayı hedefleyen bir içeriğe sahip olacaktır.
- Varlık, insan, hayat, beşeri ilişkiler, ahlak, ölüm ve ölüm ötesi ekseninde hadiste kristalleşen düşünceyi açığa çıkaran bir çalışma olacaktır.
- Kültür tarihimizde ortaya çıkan fikir ve düşünceler imkân nispetinde günümüzün insanının anlayabileceği bir dille ortaya konmaya çalışılacaktır.
- Hadis alanındaki akademik ve düşünsel bütün problemlere çözüm getirmesi beklenen bir eser olmaktan ziyade hadis kültürünü yansıtan bir çalışma olarak planlanmıştır.
- Rivayetlere tarihsel süreç içerisinde getirilen izahlar dikkate alınacak, yanlış anlama ve yorumlamalar söz konusu ise tashih edilecek, ancak aktüel değeri olmayan mesele ve tartışmalara yer verilmeyecektir.
- Hadisler değerlendirilirken temel dini metinlerin birbirleriyle olan irtibatı dikkate alınacak, özellikle Kur'an ve Hadis birlikteliği metne yansıtılacaktır.
- Hadislerin yorumlanması sırasında klasik hadis kaynaklarının yanında, İslam kültüründe ortaya çıkan hadis şerhleri, edebiyat, ahlak, tasavvuf ve benzeri alanlardaki literatürden de yararlanılacaktır.
- Hadisler yorumlanırken ilgili olduğu konuya göre dil, edebiyat, felsefe, tarih, hukuk, ahlak ve benzeri ilimlerin verilerinden istifade edilecektir.
- Konuyla ilgili yapılan çağdaş orijinal çalışmalardan istifade edilecektir.
- Rivayetlerin çağdaş düşünsel ve bilimsel verilerle ilgileri kurulacak; ancak anakronizme düşmekten ve aşırı yorumdan sakınılacaktır.

- Eserde kullanılan dil sade, anlaşılır ve akıcı olacaktır. Hadis metinlerinin çevirisi günümüz Türkçesiyle yapılacaktır.

Oturumun üçüncü sunumu ise Yavuz Ünal tarafından gerçekleştirildi. Ünal, katılımcılara "Projenin Teknik Altyapısı" hakkında detaylı bilgiler aktardı. Bu çerçevede projenin insan kaynakları ve hizmet alanları, veri girişinin önem ve orijinalitesi, konuların tespiti, konu yazarları ve danışmanları, edebî redaksiyon ekibi, metnin oluşum süreci, projenin teknik alt yapısı, program yazılımının avantajları ve sistemin alt birimleri hakkında çeşitli teknik bilgileri katılımcılarla paylaşan konuşmacı, son olarak projenin bugün itibarıyla durumuna değinerek şunları ifade etti: Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, *Muvatta'*, Darimî, *Müsned* ve Kur'an-ı Kerim veri tabanına tam olarak girilmiş ve *-Müsned hariç-* konu tasnifleri de bitirilmiştir. Bunun yanı sıra Abdurrazzâk'ın *el-Musannef*inin kayıtları hâlen yapılmaktadır. Toplam 80.000 kadar veri girilmiş; bunlardan 43.000 kadarının tasnifi tamamlanmıştır. Sisteme dâhil edilen konular kendi aralarında gruplandırılmış, gruplar da kitapta yer alabilecek bir başlık altında toplanmıştır. Her konuya ait elektronik poşetler hazırlanmıştır. Konuya ait malzeme, yazara, tasnif edilen ayet ve hadislerden oluşan poşetler halinde verilecektir.⁴

Hadis meclisinde daha sonra hem hadis projesiyle hem de önceki tebliğlerle ilgili meselelerin değerlendirilmesine geçildi ve katılımcılar ilgili hususlarda konuşmak üzere söz aldı. Müzakereler bittikten sonra gelecek sene düzenlenecek hadis meclisinin konusunu tespit maksadıyla istişarelerde bulunuldu.

Kapanış

Hadis Meclisi Bünyamin Erul'un kapanış konuşmasıyla sona erdi. Bugüne kadar düzenlenen beş Gerede hadis meclisinin her birinin hadis ilmine emeği geçen merhûm beş hocamıza ithaf edilmesinin kararlaştırıldığını belirten konuşmacı, ayrıca Gerede hadis meclisi tebliğ ve müzakerelerinin bir kitap halinde neşre hazırlanmakta olduğunun haberini verdi. Son olarak Erul, tebliğci ve katılımcılar ile, katılımcıların iâşe, ibâte ve yol masraflarını karşılayan ve isimlerinin açıklanmasını istemeyen Geredeli hayırseverlere ve mülkî erkâna teşekkür etti. A. Kadir Demirci'nin Kur'an-ı Kerim tilaveti ile hitâma eren toplantı sonrasında Gerede Arkut Yaylalarına hareket edildi.

Değerlendirme

Yurt içi ve dışındaki ilmî/akademik kurumlarda görev yapan ve hadis ilmine gönül veren hocalarımız ile hadis talebelerinin bir araya gelmesi suretiyle toplum-hadis ilişkisine dair hal-i hazırda sorunlarımızın üstesinden gelme-

⁴ Yazarın kendisine ulaşan poşeti nasıl ve ne tür bir 'metin' haline getireceği konusunda Ankara'da, 20-22 Eylül 2006 tarihlerinde ülkemizin bütün ilahiyat fakültelerinden davet edilen hadis öğretim üyeleri ile geniş katılımlı ve verimli bir müzakere toplantısı gerçekleştirilmiştir.

nin yollarının arandığı 5. Gerede hadis meclisinin, maksadı ve mesaisinin keyfiyeti açısından her türlü takdiri hak eden bir organizasyon olduğu peşinen teslim edilmelidir. Ancak bu iki günlük samimi ve yoğun çabanın pratik değerini ortaya koymak için, söz konusu çabalar neticesinde ‘elde edilenler’ ile, ideal anlamda ‘hedeflenenler’ arasındaki mesafeyi gözden geçirmek ve çabaların ‘netice’ açısından ne kadar tatminkar olduğu üzerinde durmak gerekmektedir.

Her şeyden önce bilinmelidir ki, bir konuyla ilgili ‘sorun’un üstesinden gelmenin en önemli ve öncelikli şartı, konuyu nazarı anlamda ‘sorun’ haline getirebilmektir. Bu çerçevede hadis meclisinde ‘toplumsal hayatta hadis’e dair ‘konular’ın ele alındığı söylenebilir de, ‘toplumsal hayatta hadis’e dair ‘sorunlar’ın üstünde yeterince durulduğunu söylemek oldukça zordur. Medreseler, gazeteler ve din görevlileri bağlamında sünnet-hadisi ‘sorun’ haline getirmek için, ‘hadis’ten başka nazarı birikime de sahip olmak gerekir. Tanzimat’tan bugüne Türk toplumunun din ile ilişkisindeki kırılma noktaları tespit edilmeden, Modernitenin sadece halkı değil, bizzat hadisçileri de etkilediğinin farkında olmadan, meselenin siyasî, felsefî ve sosyolojik taraflarına ait ilmî altyapıya sahip olmadan hadis-toplum ilişkisini sadece din görevlilerinin ve gazetelerin eksiklikleri bağlamında yahut bazı hadis rivayetlerinin sahit veya uydurma olduğunun bilinip bilinmemesinden hareketle tartışmak, zaten cümlelerin malumu olan hususları tekrardan öteye ciddi bir fayda sağlamayacaktır. Hadisçiler olarak ait olduğumuz toplum, kültür ve medeniyet ile bugün durduğumuz yer arasındaki mesafe ve konum üzerinde daha derin bir şekilde düşünmeli; hadis-toplum ilişkisi konusunda elde edilen tespitlerin, bizlerin nereden ve niçin baktığımızı göre şekil ve muhteva değiştirdiğinin farkında olmalıyız.

Nazarı yönüyle toplumsal hayatta hadisın sorunları başka; Diyanet’in, medreselerin, gazetelerin sorunları ise daha başkadır. Hadisin toplumsal hayattaki yeri ve işlevine dair meseleler salt diyanet, din görevlileri, gazeteler, medreseler ve internet bağlamında ele alınamaz. Eğer böyle ele alınırsa, ilmî bir toplantıdaki tartışmaların “ne olacak bu imamların hali” gibi bir seviyeden seyrettiğini görmek hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Aynı şekilde medreselerin tarih boyunca verdiği eğitimin mahiyeti, keyfiyeti ve hadisın bu eğitim içerisinde nerede konumlandırıldığı ortaya konulmadığı sürece, ülkemizdeki medreselerin hadis eğitimi hakkında ilmî anlamda bir tahlil ve tenkit mümkün olmayacaktır. Dikkat edilirse bu eleştirilerde, tebliğ ve müzakerelerde dile getirilen tespitlerin yanlışlığından değil, derinlikten yoksunluğunun getirdiği eksiklikten söz edilmektedir.

Hadisçilerimizin ‘hadis’ sahasındaki yetkinliklerinin ‘ilmî’ düzeyde olduğunda en ufak bir kuşku yoksa da, onların, hakkında konuştukları toplumun tarihsel ve kültürel durumu hakkındaki birikimlerinin ‘malumat’ düzeyinde olduğunu belirtmemiz gerekir. Hal böyle olunca, doğrudan hadis mese-

leleri hakkındaki yetkinlikleri üst düzeyde olan hadisçilerimiz, hadisın diğer sahalara ait meseleleri hakkında aynı yetkinlikte işler çıkarmakta zorlanmaktadırlar. Hasılı, bugün itibarıyla hadisın rivâyât ve âsâr ilmi olmaktan çok daha fazla bir şey olduğunu kavramak ve sünnet ve hadisın tarih boyunca toplumsal bir boyutunun var olduğunu bilmek son derece önemli olsa da, üzerinde fikir yürüttüğümüz meselelerin nazarı açıdan çok daha fazla birikim gerektirdiğini kabul etmek durumundayız.

Öte yandan hadis meclisinin ana gündemi olarak belirlenen konunun son derece geniş ve sunulan tebliğlerin buna paralel olarak çok sayıda olması, meselelerin yatay düzlemde ve geniş bir çerçevede ele alınmasına ve haliyle dikey/derin yorumlardan uzaklaşılmasına müncer olmuştur. Ayrıca tebliğlere ayrılan zamanın kısıtlı olması ve tebliğcilerin, tebliğ metninde müzakereye konu olması beklenen hususları öne çıkartacak daha icmalî ve etkili bir sunum yapamamaları, tebliğlerin esas içerik ve iddiasını yansıtamamalarına ve dolayısıyla müzakerelerin, tebliğlerdeki asıl sorunlara değil, talî konulara kaymasına sebep olmuştur.

Burada işaret edilmesi gereken bir diğer husus, ilk Gerede hadis toplantısından bu yana katılımcılar tarafından hadis meclisinin ‘toplumsal hayatta hadis’ gündemi etrafında gerçekleştirilmesi teklif edilmesine rağmen, toplantıda ortaya konulan katkıların uzun bir süreç içinde olgunlaşmış ve derinleşmiş bir niteliğe sahip olmamasıdır. Bu itibarla hadis meclisinde konu olarak ‘ne’ işlendiğinden ziyade, konunun ‘nasıl’ işlendiği daha büyük önem taşımaktadır.

Her şeye rağmen, hadisçilerimizin ülkemizin ve dünyanın muhtelif yerlerinden hiçbir karşılık beklemeden sadece bu toplantıya katılmak ve hadis ilminin meseleleri hakkında bilgi alışverişinde bulunmak için zahmeti ihtiyar etmeleri ve özellikle ‘konulu hadis projesi’ gibi bir girişim içinde olmaları, onların bu toplum için ne denli büyük ve samimi bir çaba içinde olduklarını göstermesi bakımından son derece anlamlıdır. Hz. Peygamber’in sünnet-hadis mirasına bugün yeniden ve daha doğru bir biçimde hayatıyet kazandırmak için ülkemizin tüm hadisçilerinin emeğine ihtiyacı olan bu proje, aslında hadis-toplum ilişkisi üzerine söylenecek tüm sözlerin ötesindedir.

Suat KOCA

A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, ANKARA